

TÜRK FOLKLOKOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

EKİM 1949

İÇİNDEKİLER: ~~~~~

Halk Oyunları Konusunda: Biyü - Bica Mahmut R. GAZİMİHÂL

Halk Tâbirlerinin Doğuşu M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

Bektaşî Şâirleri: II Pir Gaip Abdal M. Halit BAYRI

Kozandağları ve Son Kozanoğlu Ali Rıza YALGIN

Millî oyunlarımız: II Trabzon - Rize Kemal ÇİLİNGİROĞLU

İlgün Folkloru: Depmetura oyunu Fehim ÇAYLI

Safranboluda Seğmenler Sadi Yaver ATAMAN

Erlerbaşı Kozan Bey Övünüyor (Şiir) Basri GOCUL

Folklor ve Musiki A. K.

~~~~~

SAYI: 3

KURUŞ: 25

ANKARA Anonim Türk Sigorta Şirketi

Tesis tarihi: 1936

Sermaye ve ihtiyatları 3.000.000 T.L.

YANGIN

NAKLIYAT

HAYAT

KAZA

Adres:

Yeni Postahane karşısı Erzurum han
Telefon: 23883

Sümerbank

Sermayesi: 200.000.000 Türk Lirası

Merkezi: ANKARA

Şubeleri: İSTANBUL GALATA ve

Bahçekapı

Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatıyla ticari mevduatı en müsaid şartlarla kabul eder.

İş ve işçi Arayanlara

İş, yahud işçi arıyorsan, İŞ ve İŞÇİ BULMA KURUMU Şubelerine müracaat et. Bu şubeler isteğini parasız yerine getirir.

KURUMUN ŞUBELERİ :

Ankara Müdürlüğü Telefon: 13686

İstanbulda:

Süruri mahallesinde İşçi Sigortaları binasındaki merkez bürosuna Tel 21942

Karaköy Palas kat (5) de Beyoğlu a-janlığına Tel: 41367

Beşiktaş Akaretlerde

Üsküdar Araba vapur iskelesi arkasında

Bakırköy hat boyunda

Eyüpte Kaymakamlık karşısında

İzmir Müdürlüğü Telefon: 4842

Adana Müdürlüğü 1152

Konya Müdürlüğü 191

Eskişehir Müdürlüğü 453

Bursa Müdürlüğü 1963

Trabzon Müdürlüğü

Samsun Müdürlüğü

Kapak baskısı: İktisadi Yürüyüş Matbaası - İstanbul

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

SAYI: 3

EKİM 1949

SENE: 1

Araştırmalar:

Halk Oyunları Konusunda : Biyü — Bicu

Mahmut R. GAZİMİHÂL

Türkiye dışında konuşulan Türkçelerde «raksetmek» anlamına olarak çüvme; seğirme, seğirmek; sekirkemek, sekirkelemek, sekirmek; siğenmek; tepsemek gibi türlü kelime ve fiiller bulunduğunu eskice lügatlerimizden ve Radloff sözlüğü gibi mukayeseli eserlerdeki maddelerden anlıyoruz. Öteden beri oyun ve oynamak sözleriyle de karşılanan bu gibi diyelek maddelerinin etimolojileri üzerinde durmak, meselâ sıçramak anlamına sekirmek sözümlüze yukarıdaki seğirmek ve emsali arasında birlik bulunup bulunmadığını araştırmak, «gözüm seğirdi» dediğim zaman buradaki seğirmek ile o seğirmek arasında aynılık olup olmadığını düşünmek dilcilerle düşer. Biz yazımızda «Oynamak» anlamına gelen eski «Bü-yi» kelimesinden söz açarak, yalnız onun yurtta hâlâ kullanılan oyun çeşitlerimizden herhangi biriyle münasebeti bulunup bulunmadığını araştırmak istiyoruz. Çünkü türkçenin raks anlamına olan en eski kelimesi görünüşe göre odur. Türk oyunlarının menşei Şamanlık âyinlerindeki vecidli oyunlara dayanmasına binaen başlangıçta herhalde o sihirli oyunlara verilmiş olan Büyi adı ile batı türkçesinin sihirbazlık ve efsunculuk anlamına gelen Büğü, Büyücü, Büyücülük sözcüğü a-

rasında menşeden kalma bir münasebet acaba var mıdır? Yoksa tesadüfen benzeşen sözler midirler? Bu gibi istifhamların çözümlmesine küçük bir yardımda bulunabilirsek ne mutlu. Konunun dilci kadar folklorcuyu da ilgilendirdiği açıktır. Andırışları, şimdilik kesin hükümlere bağlamadan, yeni yeni folklor buluşlarıyla perkiştirilmesi gereken birer «faraziye-malzemesi» saymak muhakkak ki ilim temkini ne çok daha uygun olur.

..

Dilimizin en eski sözlüğü olan «Divanü Lügat-it-Türk»te Kâşgarlı Mahmut raks oyunu anlamıyla Büdük ve Büdük sözünü tespit ediyor; kelimenin ortasındaki (d) ve (dh) fonemlerinin hangi lehçelerde birbirinin yerini tuttuğunu eserinin ilk cildinin baştaafındaki harf değişimleri bahsinde misallerle ayrıca açıklıyor; Büdük, Büdük ve Büdük fiillerini de veriyor: birincisi Oynamak, Raksetmek, diğeri Rakista Yarışmak, üçüncüsü Oynatmak anlamlarına imiş. İzah misalleri şunlardır: «Oğlan büdük»; yani, çocuklar rakista yarıştılar. «Kız büdük»; yani, cariye raksetti. «Ol oğlan büdük»; yani, o oğlunu oynattı. — Kelimenin şu savda geçtiğini de belirtiyor: «Kurtga büdük bilmes yırım tar tir»;

yani, kocakarı oyun bilmez yerim dar der. Bu sav, bir şey yapmak istediği halde yap bakalım denilince beceremiyen ve aydurma sebeplerle işi savsaklayan kişi hakkında söyle-nirmiş ki, Türkiye köylüleri arasında hâlâ şu şekilde yaşamaktadır: «Oynamasını bimeyen karı yerim dar dermiş.» Kâşgarlı'nın ifadelerinden şamanî olmanın kız ve oğlan oyunlarına da umumiyetle Būdık denilmiş olduğunu anlıyoruz (1).

Yine Kâşgarlı Mahmut türkçe sözlerde orta (d) veya (dh) foneminin bazı lehçelerde (y) olabildiğini ilk cildinin harf değişimleri bahsinde misallerle belirtiyor; buna göre. **Büdi** kelimesinin bazan **Büyi** şeklinde kullanılmış olacağı anlaşılıyor. Filhakika kelimeyi Asya lehçelerinde hâlen yalnız bu telâffuzla yaşar görüyoruz.

XIII. asrın sonunda yazılmış olan İbnü-Mühennâ'nın türkçe sözlüğünde (Uygur dilinden Azerî türkçesine kadarki geniş ülkelerden hangisine aidiyeti tasrih edilemeyen yüzlerce kelime arasında) **Biyiçi** = raksedici, **Biyemek** = raksetmek sözleri de vardır. Keza XIV. asrın başlarında yazılan Abû-Hayyan sözlüğünde de **Bügmek** fiilini buluyoruz. Radloff'un derlemelerine göre: **Biyü**, **Biyüme**, **Biyici** ve **Biyücü** hep Kazan lehçesindeki şekillerdir; orada oyuncuya **Bicil**, **Bişil** de derlermiş. Komancada **Biyemek**, Altay ve Teleutçada **Piyemek** hep oynayıp kalmak demektir. Kazak - Kırgızlarda **Bilem** ve **Biyişi** oyun, **Bilemek** oynamak demektir. Bu son kelimeler daha ziyade «bilelik halinde» yani **birlikte** oynamak anlamına gelir görünmektedir. Prof. K. K. Yudahin'in Kırgız Sözlüğünde **Biy**, **Biyçi** (= **Biyöo**, **Biyöoçü**) şekillerini buluyoruz.

Kelimenin XIV ve XV. asırlarda Anadolu'da baştan başa kullanıldığı eski metinler üzerinde Türk Dil Kurumunca yaptırılan taramalar neticesinde yakın zamanlarda anlaşıldı; bizdeki şekil **Bükmek**, daha doğrusu **Büymek**: (= **Bügmek**) idi; oynamak, raksetmek anlamlarına gelen bu fiilin zamanla revaçtan düşüğünü, o sebeple sonraki sözlüklerde yer bulamadığını anlıyoruz. XIV. asırda Hoca Mesut

Gülşehri tarafından farsçadan türkçeye çevrilen ve elde yalnız iki nüshası bulunan **Süheyl ü Nevbahar**'ın şu mısralarında kelimeyi görüyoruz:

Saçı saçtılar şazılık ettiler
Mutî' oldular ana yüz tuttular
Delim dürlü çalgı ile büktüler
Biraz geçecek dahi kan döktüler
Aynı elyazmasından:
Birincisi oynar birince bükür
Birincisi seğrir birince seker

Yine XIV. asırdan Aşık Paşanın «Garipname»'sinde şöyle geçiyor:

Kimisi boş yer, içer, oynar bükür
Kimi dün, gün durmadan zahmet çeker

XV. asırda Abdi'nin farsçadan tercüme edip Sultan II. Murad'a takdim ettiği «Camasname» de kullanılış yerinin **kalgıyarak oynamak** olduğu büsbütün açıklığı (1):

Dürlü dürlü kalkıyuben büktüler
Her birisi oynayuben sektiler

Doğu Anadolu'da oyuncuya **Bicil** diyen bir bölge bulunduğunu işittimse de yerini soruşturmaya maalesef imkân bulamadım; Derleme Dergisinde şimdilik yoktur. Orada keza bulunmayan ve konumuzla doğrudan doğruya ilgilendiren kelimelerden biri de, kopuzla muhafaza eden Tokat bölgesinin «**Bico**» sözüdür; (Ğ = C) değişimi iktizası bu **Bicu**'nun aslında **Biğü** olduğu kendiliğinden anlaşılıyor. «**Bico**, Alevilerde bir dans türküsidir. Bu dansa 4-8-10 kişi gibi muayyen oyuncu grupları iştirak eyler.» (2). Bize bu tarifi veren B. A. Caferoğlu, mezkûr sıra oyununun türküsunü de aynı kitabında yayınlamıştır; kız söylüyor:

Bacada duran yiğit
Aynası güzel yiğit
Bacada durma yiğit
Biyiği burma yiğit.

Yağlık aldım onbeşe
Yudum serdim güneşe

(1) Bu son metin iktibaslarımız için bakınız: Tanıklariyle Tarama Sözlüğü (T. D. K., cilt I, 1943, s. 132; cilt II, 1945, s. 186).

(2) Dr. Phil. Ahmet Caferoğlu, Sivas ve Tokat illeri ağzlarından toplamalar. (T. D. K., 1944, s. 221 ve 192).

Derlemeler:

Bir Vak'aya veya Fıkraya Dayanan Bazı Halk Tâbirleri

1 Yazan: M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

Halk tâbirleri bir taraftan dilimizin, diğer taraftan edebî folklorumuzun zengin bir hazinesidir. Halk dilinde yaşayan bu tâbirler, ekseriyetle ya hakiki bir vak'aya veya mecazi bir fıkraya, yahut hikâyeye dayanan sözlerdir. Diğer bir tâbirle bunlar, hakiki bir vak'anın hayatî bir görüşün, felsefenin bize intikal eden veciz, mecazi ifadeleridir.

Edebiyatımıza girmiş olan bu halk tâbirlerinden önemli bir kısmı lûgat kitaplarımıza geçmemiştir. Vaki rahmetli Şemseddin Sami bunların bazılarını «Kamus-u Türkî» sinde, ilgili maddeler içinde, kayd ve izah etmişse de, bu lûgate geçenler de devede kulak kabilin-

Seninki ağ gülise
Benimki mor menevşe

Ayna attım çadıra
Şavgu düşdü bayıra
Bico nerden geliyon
Ketennikden aşşağa.

Ketennikde neşledin
Yanal alma dişledin
Yanal alma biyannan
Yâr gele vermezim (1)

Bicu (2), tahkiklerime göre **Bücür** - sevimli bacaksız - demektir. (**Bücür** ve **Bicil** kelimeleri aynı şey olsa gerektir). Tesettüre riayetkâr yerlerin erkek meclislerinde kadın oyunlarının hep erkek haspalara oynatılması âdeti; hattâ saçlarını uzatıp kız elbisesi giyinerek oyunculuk eden ve eğlence yerlerinde bu işle ekmeğini kazanan **Abdal** çocukları bile vardı. **Bicu**, bazı yerlerde işte bu oyuncudur; bir nevi köçek (= küçücek) — Türkistan ve Horasan taraflarında beçe (= yavru) denilen şeydir. Adı geçen bicu oyunu Tokat bölgesinde çıktı denildiğine göre Artova ilçesinin Heris köyü taraflarında bölgeleşmiş olabilir; fakat türküsunün Karadenize kadar yayılmış bulunduğunu bir Samsunludan öğrendim. (3).

Halk oyunlarımızın menşeleri araştırılırken

dendir. Başka lûgatçilerimiz, her nedense, bu sahaya hemen hiç iltifat etmedikleri gibi, biz de hemen yirmi yıldanberi devam eden ve bir hayli gelişme gösteren edebî folklor tetkiklerimiz arasında bunları toplama işine gerektiği kadar bir önem vermemişizdir.

Halbuki, edebî folklor içinde tâbirler, fıkralar, atasözleri ve tekerlemeler çok önemli bir yer tutar. Halk ağzından her gün işitmekte olduklarımızdan sarfınazar, bunlara yazılı kaynaklarda da rastlıyoruz. Meselâ: eskilerden muharrir Ahmed Rasim ile romancı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kitab ve makalelerinde, halk tâbirlerinin geniş ölçüde yer aldığını gö-

folklorun tarih metoduyla ilgili bu gibi karışmaların göz önünde tutulması zaruridir. Faraziyeler araştırıcının yolunu aydınlatan mumlar gibidir: bir kısmını yel söndürse bile, kalanlar güne ulaştırır. Şimdilik kesin olarak bilinen cihet «bütün halk oyunlarımızın Horasân (Gün Doğusu) yolundan geldiği» dir.

Mahmut R. GAZİMİHAL

(1) Türküsunün son kısmı, derlendiği köy, ve Ali'yi anan mısralar için bakınız: adı geçen eser, s. 193.

(2) **Bicu** kelimesinin eskiden **Biğen** (yani **Biğücü**) telâffuz edilmiş olması da muhtemeldir. Bu takdirde, G = C değişimini hiç düşünmeden, sadece (ğ) nin zamanla büsbütün aşınıp düşmüş olduğunu kabul etmek gerekir. Her halde kelimenin Tokat köylüleri dilindeki telâffuzunu yeni baştan ve dikkatle kulak verecek yeniden yazıya alınmasını dileriz. Sonundaki (o) da (u) ya yakın bir ses olsa gerektir. — Bir nokta daha: XIV. asra ait olarak yukarıda verdiğim manzum metinlerdeki «**bük-mek**» fiilinde de (b) harfinin este ve (k) harfinin ötre kâf-ı yâ ile okunması galiba doğru olurdu: **Biyüme** şeklinde.

(3) **Bico** kelimesi farsça **Beçe** kelimesine benzemekte ise de dil bakımından ikisi arasında menşe birliği olduğunu zannetmiyoruz.

(1) Divanda cilt I, s. 412; c. II, s. 93 ve 302; c. III, s. 259 (Son İstanbul basımı).

rüyörüz. Bugün de bilhassa Ercüment Ekrem Talu ile Sermet Muhtar Alus'un fıkrâ ve hikâyelerinde halk tâbirlerine sık sık rastlamaktayız.

İşte az çok bir varlık, hattâ bolluk gösteren bu yayınlara rağmen, on beş yıl önceye kadar hiç bir kimse bugünkü halk tâbirlerimizi, gerek halk ağzından ve gerek bu gibi yazılı kaynaklardan istifade ederek bunları bir kitap için de toplayıp yayınlamayı düşünmemiş, yahut buna maddî bir imkân bulamamıştır, diyebiliriz. Bu sahada ilk derleme ve yayınlama işini değerli arkadaşım M. Halid Bayrı yapmış ve «İstanbul argosu ve halk tâbirleri - 1934» adlı kitabı aradan on beş yıl geçmiş olmasına rağmen, hâlâ yegâneliğini muhafaza etmekte bulunmuştur. Buna rağmen Bayrı'nın bu kitabı da yine gayri kâfidir. Netekim daha o zaman rahmetli Cemal Kaygılı, Halk Bilgisi Haberleri mecmuasının 100 üncü sayısından itibaren neşrettiği «Halk tâbir ve tekerlemele-ri» adlı serili yazısında, Halid Bayrı'nın bu toplamalarına önemli alâkalarda bulunmuş, onu birçok noktalarda tamamlamıştır.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi yazıları edebiyatımıza girmiş, bazıları da halkın hafızasında yer tutmuş olan halk tâbirlerimizden bir çokları, muhakkak ki, söylenmeye söylenmeye zamanla unutulmuş olacak, toplanmayınca da bütün bütün kaybolup gidecektir. Netekim, ne dün, ne de bugün bu iş üzerinde gereği kadar uğraşmadığından ki, bunların bir çoklarının ne gibi vak'alara, fıkralara dayanmak suretile folklorumuzda yer tuttuğunu pek de lâykile bilmiyoruz. Genç ve çalışkan folklorcularımızdan, edebî folklorumuzun bu sahasına da önem vererek halk tâbirleriyle ciddi surette uğraşmalarını dileriz.

Burada yeri gelmişken şunu da zikrederim ki, bilhassa bir halk tâbirile bir argo, bir tekerleme hattâ bir atalarsözünün çok defa birbirine karıştırıldığını görüyoruz. Halbuki bunların mahiyet ve ifade çerçeveleri tamamen ayrı ayrıdır. Bir aralık gazetelerimizde: «Dilimiz, argo kelimelerle doluyor» suretinde şikâyetler de okuduk. Halbuki argo diye gösterilen sözlerin bir çokları, tâbirimizi mazur görün, bal gibi birer halk tâbirinden başka bir şey değildirler.

Bir halk tâbiri, kendi öz mânasından az çok ayrı, başka bir fikir anlatmağa yarıyan ya mürekkebe bir kelime veya kelime topluluğudur. Meselâ: at tırnak, bal gibi, ateş pahası, dokuz doğurmuş, pabucu dama atılmış, etekleri zil çalmak... ilâh.. birer halk tâbiridir; ve bunlar, öz mânalarından başka birer fikir anlatır. İşte bu noktaları göz önüne alarak işe girişmek muhakkak ki çok daha faydalı sonuçlar verir.

Burada maksadımız, daha çok, bir vak'aya veya fıkraya dayanan bazı halk tâbirlerimizi yazmaktır. Fakat, bunları bahis konusu yaparken, biz de bu sahadaki mesaiye şöyle bir temas etmek, daha doğrusu neler yapılmış olduğunu, az da olsa, söylememek, fikrimizce bir noksanlık olurdu. Onun için bunları ufak bir mukaddeme ile yayınlamağı faydalı bulduk. Binaenaleyh, vaktile umumî folklor araştırmaları sırasında toplamış olduğumuz bu çeşit halk tâbirlerini «Türk Folklor Araştırmaları» dergisinin sayın okuyucularına sunuyoruz. Ellerinde bu gibi araştırmaları olanların, bunları, yine bu sütunlarda yayınlamaları temenniye şayandır.

ATEŞ PAHASI VEYA ATEŞ PAHASINA —

Bir malın gayet pahalı, pek yüksek kıymette olduğunu ifade eden bu halk tâbirinin menşei şu suretle izah edilmektedir:

İstanbulda, bir sonbahar mevsiminde misli görülmemiş derecede yağmurlar yağmış, ortalığı sular kaplamış. Bu sırada Kanunî Sultan Süleyman, maiyeti ile birlikte Halkalı'da bulunuyormuş. Avlanırken kendilerini şiddetli bir yağmur tutmuş. Adamakıllı ıslanmış olan Kanunî ve maiyeti bu aralık, o civarda bulunan bir köylünün evine girmişler. Ev sahibi, bunların ıslanan elbiselerini kurutmak ve kendilerini ışıtmekten muhafaza etmek üzere ocağa hemen büyükcek bir ateş yakmış. Tam zamanında ve pek yerinde olan bu ateş karşısında Kanunî, nedimlerinden birine eğilerek kulağına hafifçe: «Şu ateş, şimdi bin altın eder!», demiş.

Oda hizmetini görmek üzere sık sık içeriye girip çıkan ev sahibi, Kanunî Süleyman'ın bu sözünü her nasılsa işitmiş. Kanunî ve maiyeti o gece bu evde kalmışlar. Ertesi sabah döncekleri zaman ev sahibine: «Borcumuz ne ka-

ARAŞTIRMALARI

dar ağa! diye sormuşlar. Ev sahibi de derhal: «Bin bir altın!» demiş. Bu vaziyet karşısında biraz da irkilen Kanunî, ev sahibinden bunun sebebini sormuş. O da: «Ateşe bin altın baha takdir buyurulmuştu, bir altın da konak ücreti!» demiş. Bunun üzerine ev sahibinin isteği verilip, gönüllü hoş edilerek saraya avdet olunmuş. Olunmuş amma Kanunî Süleyman da bunu bir türlü unutamamış. Bir malın pek pahalı olduğunu gördüğü zaman, daima bu vak'ayı hatırlıyarak: «Ateş pahasına» diyip durmuş.

Başka bir kaynağımız bu son kısmı şöyle anlatmaktadır: Halkalı vak'asından bir müddet sonra Kanunî tarafından hükümdarlardan birine hediye olarak kumaş vesaire gönderilmek icabetmiş, Bedestenden kumaş getirtilmiş. Haddizatında yüksek katiteli olan bu kumaşlara sahipleri öyle bir fiyat istemişler ki, bu talep, Kanunî Süleyman'a yukarıdaki vak'ayı, ateş pahası vak'asını hatırlatmış. O sırada yanında Halkalı'da beraber buldukları nedimi de hazırlmış. Kanunî, hemen nedimine dönerek: «Bu fiyatlar, hani şu ateş pahasına benzedi!» demiş.

AĞZINDAN BAKLAYI ÇIKARMAK —

Bildiğini, işittiğini, herhangi bir sebep tesirile dayanamıyarak, ifşa etmek, herkese söylemek, yaymak; ağız bozmak, sövüp saymak mânalarına gelen bu halk tâbirinin menşei şöyle anlatılmaktadır:

Eski şeyh efendilerden birinin «Mehmed» adlı pek küfürbaz bir dervişi varmış. Şeyh, Mehmed'i bu ağız bozukluktan, sövüp saymak huyundan bir türlü vazgeçirememiş nihayet onu daimi bir süküta alıştırmak üzere ağzına iri ve kuru bir bakla tanesi koydurmuş. Derviş Mehmed, artık bakla tanesi ağzında susmuş kalmış. Bu hal bir hayli zaman sürmüş ve aşağı yukarı derviş Mehmed'i küfürbazlıktan alıkoymağa bir vesile olmuş.

Yağmurlu bir günde şeyh efendi koca kavuğu ve geniş binişi ile, derviş Mehmed arkada önde, bir mahalle arasından esasını kâarak hızlı hızlı geçerken bir evin cumbasından bir hanım: «Şeyh efendi, biraz durmaz mısınız!» diyerek şeyhi bir müddet yağmur altında alıkoymuş; şeyh efendi ıslanmış. Biraz sonra hanım cumbadan: «Teşekkür ederim, buyurun, artık geçebilirsiniz!» diye şeyhe seslenir.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Dergisinin Daimî Satış Yerleri:

İstanbulda: İkbâl, İrfan, Üniversite lokantası yanı, Çarşıkapı, Eminönü Halkevi karşısı, Cağaloğlu fırını bitişiği, Çenberlitaş Arif, Köprü Kemal, Şehzadebaşı Sebil ve Eczane yanı, Saraçhane fırın önü, Beyazıt Akgün ve Adnan, Beyoğlu Haşet kitabevi ve tütünçülerinde satılır. Taşrada ise, Adana: Hüseyin Polisçi, Akşehir: Osman Tuğrul, Antalya: Ali Hazar, Diyarbakır: Şevki Akarsu, Edirne: Şevki Evrensel, Erzurum: Hüseyin Öndüç, Karaman: Ali Mangırcı, Kayseri: Nuh Yener, Konya: Naci Gücüyener, Lüleburgaz: Gültekin Arda, Malatya: Halil Kâğıtçı, Mersin: Hüseyin Özmen, Mudurnu: Hilmi Can, Samsun: Mahmut Kökçüoğlu, Savaştepe: Ahmet Soykan, Zonguldak: Nazif Aytan, Elâzığ: Bingöl, Keirtepe: Köy Enstitüsü Kooperatifi, Bursa: Ali Haydar, İzmir: Cerrahoğlu ve Balıkesirde: Ali Uzkan kitabevlerinde bulunur. Doğrudan abone adresi: Yeşildirek, Necip ef. sok. No. 24, İstanbuldur. Eski sayılar için 25 kuruşluk pul gönderilmelidir. Senelik abone 3 L.

Adamakıllı sinirlenen şeyh efendi, kadına hitaben: «Yoook evlâdım, sebebini söylemeyince buradan kabul değil bir adım bile atmam!» der. Hanım da: «Aman şeyh efendi, komşumuz hacı Naciye hanım, şeyh veya papas gibi koşa kavuklu bir adam hazır iken kuluçka ya tırlırsa civcivler tepeli olurmuş dedi de onun için size zahmet ettim!» deyince, kapı önünde sueuk gibi ıslanmış olan şeyh efendi hemen arkasına dönüp: «Oğlum derviş Mehmed, sırası geldi, çık! ağzından baklayı!» müsaadesinde bulunur.

Bu halk tâbirlerinin bugünkü mânası, daha çok bilinen veya işitilen bir şeyin ifşasını ifade eder. Zamanla ikinci ve hakiki mânasını birinciye terketmiştir. — Devam edecek —

Bektaşî Şairleri

— 2 —
PİR GAİP ABDAL

Yazan: M. Halit BAYRI

Pir Gaib Abdal'ın şimdilik ele geçen tek nefesi şudur:

Gelin bugün dost eline varalım
Arşa diren diren zarım Gülbaba
Yarımdan ayrıldım feryad ederim
Kalmadı namus ve arım Gülbaba.

Kan revandır gözümüzde yaşımız
Bir araya gelmez oldu beşimiz
Şimdengeru hu demektir işimiz
Gel dinim imanım nurum Gülbaba

Geleydi aklım dört köşe bürürsün
İstekliye muradımı verirsin
Din süruru Muhammed'in nurusun
Gel dinim imanım yarım Gülbaba

Pir Gaib Abdalım çekerler yasın
Turnada kalmıştır senin gözyaşın
Geleydi aklım dört köşe gezersin
Gel dinim imanım nurum Gülbaba.

Bu manzumenin sahibi Pir Gaib Abdal ile, manzumede adı geçen Gülbabanın kim olduklarını öğrenmek için bugün hiç bir vasıtamız yoktur. Yalnız dini Türk folklorunda yaşayan

İSTANBUL SERGİSİ

19 49

1-31 EKİM

bir «Gülbaba» biliyoruz ki, İstanbul'da Küçük Mustafapaşada Gül camii içinde yatmaktadır. «Gülbaba» hakkında tarihi malumat olmadığı gibi, bu zata aid herhangi bir menkûbe ve rivayet de nakledilmiyerek sadece kendisinin mübarek bir veli olduğu söylenir (İstanbul'da bazı ziyaret yerleri: Halk Bilgisi Haberleri, C. 9, S. 224). Gül camii, Bizans kiliselerinden biri iken Fatih'ten sonra tersanenin malmeme deposu olarak kullanılmış ve Üçüncü Selimin emriyle cami haline getirilmiştir (Hadikatülcemami: C. I, S. 186). Şu halde burada gömülü olan «Gülbaba» yı bir İslâm velisi sanmak ve onunla Pir Gaib Abdal arasında münasebet aramak bizzat daha doğru olur.

İstanbuldaki «Gülbaba» dan başka, bir de Peşte'deki türbesinde yatan «Gülbaba» vardır. Peşte'deki «Gülbaba» türbesi, Macaristanda iki yüz yıl süren Türk hâkimiyetinin tek tarihi nişanesidir.

Peşte'deki Gülbaba» hakkında ötedenberi şu üç rivayet kaydedilir:

1 — «Gülbaba» Fatih, İkinci Bayazıt, Birinci Selim ve Kanuni Süleyman devirlerinde yaşamış, birçok savaşlarda bulunmuş ve Budin seferinde vefat etmiş olan fakir bir Bektaşîdir. Cenaze namazını Şeyhülislâm Ebussuud Efendi kıldırması ve Kanuni Süleyman da namazda bulunmuştur. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi: C. 6, S. 225).

Ün mecmuasında çıkan bir yazıda Uluborlu kazasının İlegüp köyünde Velibaba dergâhına aid kayıtlar araştırılırken ele geçen bir seccerenin eteğinde görülen bir vesikaya dayanılarak «Gülbaba, İspartanın Uluborlu kazasının İlegüp köyündendir, asıl adı Caferdir, babası Yalınkılıç oğlu Velüddindir. Bu zat, Kanuni Süleymanın daveti üzerine «Güldede» ve «Senbildede» adlı iki oğlunu sefere göndermiş, «Güldede» Budinde, «Senbildede» Romanyanın Ulubey nahiyesinde şehit düşmüşlerdir.» denilerek Evliya Çelebinin rivayeti teyid edildikten

sonra, «Güldede» şehid olduğu zaman babasının sağ olduğuna göre, kendisinin Fatih, İkinci Bayazıt, Birinci Selim günlerine yetmiş olmasının mübalâgalı olduğu da belirtilmektedir (Tahir Erdem: Gülbaba, Ün mecmuası, sayı 19, Ekim 1935).

2 — Kanuni Süleymanın torunu ve İkinci Selimin kızı Gevher (Gevherhan - Gevher-Melük), önce derya kaptanı Piyale Paşanın zevcesi iken, paşanın ölümü üzerine Halayık oğlu Kalaylıkoz Ali Paşa ile evlendirilmek istenilmiştir. Halbuki Ali Paşa ile evlendirilmek istenilmemiştir. Halbuki Ali Paşa, evli ve çocuklu olduğundan, İkinci Selimin kızı, paşa ile evlenmek için, onun karısını boşamasını ve çocuklarını terk etmesini şart koşturmuştur. Kalaylıkoz Ali Paşa, bu ağır şartı kabul etmek zorunda kalmış, kendisini deli gibi seven ve boşanma hâdisesiyle büsbütün çileden çıkan ilk karısının yalvarmalarına, gözyaşlarına bakmadan onu boşamıştır. Bundan dolayı eski karısı Ali Paşaya lânet ve beddua etmiş, Ali Paşa, şimdi Peşte'deki «Gülbaba» türbesinin bulunduğu yerde giriştiği bir savaşta şehid düşmüştür. Savaş esnasında yanında bulunan arkadaşları, kendisine gül fidanları arasında bir türbe kurmuşlar ve «Gülbaba» adını vermişlerdir (Rum Beyoğlu Fahreddin: Gülbaba, Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası, C. 3, S. 964). Bu ikinci rivayet, Macar kaynaklarına atfedilerek tesbit edilmiştir.

3 — Ali Paşa, savaş sırasında düşman tarafından atılan güllerle elle yakalayanak tekrar düşman üzerine atar ve her defasında muvaffak olurmuş. Bu sebeple kendisine «Gülle-baba» adını vermişler. Bu ad zaman geçtikçe değişmiş ve «Gülbaba» şeklini almış (Rum Beyoğlu Fahreddin: Gülbaba, Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası, C. 3, S. 965). Bu rivayetin de Peşte'de halk arasında Türklere kalmış bir hikâye olarak dolaylı bildirilmektedir.

Tahir Erdem imzasıyla Ün mecmuasında çıkan yazıda teyid edilen Evliya Çelebinin rivayeti hakikati ifade ettiği takdirde, Halayık oğlu Kalaylıkoz Ali Paşa ile ilgili bulunan ikinci ve üçüncü rivayetler, şüphe yok ki hiçbir değeri olmayan birer masal mahiyetinde kalmışa mahkumdur. Bununla beraber, bu rivayetlerden her üçünün doğru ve yanlış taraflarını

O Ğ U Z L A M A

ERLERBAŞI

Kazan Bey övünüyor!

Yiğitlikten yana benim
Yeryüzünde yok ayarım,Düşman: (Hey hey!) diyenedek
İki vurur, bir sayarım!Yılmazlığım şundandır ki:
Yaradan'a sırt dayarım!

Basri GOCUL

«Türk Folklor Araştırmaları» dergisi için seçilmiştir. Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.

burada aramak⁶ bahsimizin dışındadır. Ancak bunlardan birincisinde bizzat ehemmiyetli bir noktaya rastlıyoruz ki, o da «Gülba» nun fakir bir Bektaşî derviş olduğuna aid iddirdir.

Yine Ün mecmuasında çıkan bir yazıda «Güldeste» adlı yazma bir dergide Hurufî metinler arasında «Misali» mahlaslı ve Hurufî meşrebine uygun dokuz manzum parçaya tesadüf edildiği ve bunların «Viyan'da medfun Gülbaba yani ismi diğer Misali» kaydı altında yazılmış olduğu ileri sürülmektedir (Naci Kum: Gülbabanın elde ettiğimiz izleri Ün mecmuası, sayı 26-27, Mayıs - Haziran 1936). Bektaşîlik, Ahilik, abdalık, «Kızılbaşlık, kalenderilik, Haydarilikle birlikte Hurufî âkidelilerinden mürekkep mudil bir itikadi halîta olduğu gözönünde tutular ve Gülbabanın «Misali» mahlaslı şiirler yazdığı kabul olunursa, denildiği gibi Peşte'deki «Gülbaba» nun Bektaşîlikle münasebeti, Pir Gaib Abdal'ın nesrettiğimiz manzumesinde adı geçen «Gülbaba» nun da Peşte'deki «Gülbaba» olması lâzım gelebileceği düşünülebilir. Bu halde, Pir Gaib Abdal'ın, onun maneviyatına bağlı bir Bektaşî şairi olduğuna ve hiç olmazsa on sekizinci asırdan önce yetiştiğine ihtimal verilebilirse de, bugünlük bu ihtimali kesinleştirecek hiç bir vesika yoktur.

M. Halit BAYRI

Kozandağları ve Son Kozanoğlu

Yazan: Ali Rıza YALGIN

Kozan dağları, insanın ruhuna isyandan ziyade, hürriyet ve güzelliğe muhabbet veren dağlardır.

Torosların en genç, en güzel ve en zengin dağ bölgelerinden biri Kozan dağıdır. Bu dağlarda yaşayanların arasına haksızlık ve ecnebi parmağı girmediği takdirde buradaki Türkmenlerin, isyan etmek hatırına bile gelmez. Buna rağmen Ahmet Refik Beyin «Ana-

Kozandağlarının «Ferman padişahın Dağlar bizimdir» diyen bir genci yerli kıyafetiyle

doluda Türk Aşiretleri» kitabında 1718-1706 tarihleri arasında altı sahifelik isyanları, tedip fermanları görüyoruz (1).

Cevdet paşa dahi (Maruzatında) bu halin ta Selçuklular zamanından beri devam etmekte olduğunu ilâve eder (2).

Meşhur ata sözü var, «ağaç daliyle gürler» Kozanlı Kadir ağa kendi dağlarındaki yurddaşlarının psikolojisini şu aşağıdaki tekerleme ile pek iyi bir surette belirtmiştir.

Tarlaya iyi deme mal vermeyince
Karıya iyi deme yoksullanmayınca
Oğula iyi deme evlenmeyince
Dosta dost deme gülemeyince
(cömert olmayınca)

İsyankâr ruhlu tanınmış, Kozan dağı türkmenlerine şu hale göre, Osmanlı devleti ne gibi dostluk göstermiştir? Bu hal Ermeni ihtirası karşısında öz kardeşimiz Kozanlıları asi saymaya vesile olmuştur.

Sultanlar Kozanoğlunu kendilerine iyice hasm edince Necip paşayı (Sicilli Osmani cilt 3, sahife 547) Hürriyet isteyen bu adamların tedibine göndermiştir. (3). Halk arasında Necip paşa hakkında şöyle bir türkü de hâlâ söylenmektedir.

Yozgat tarafından çıktı bir paşa
Görünen afsarı yaktı atışa
Döğüşün, döğüşün de çıkaman başa
Sen de gönülünle gel hey, Kozanoğlu
Ben Kozanoğluyum sırta kaçarım
Ağzımdan burnumdan köpük saçarım
Bir varırsam bin taneni biçerim
Berigel hasmını gör Necip paşa
Sen bir boz ağaçsın ben çini balta (?)
Döğüşün, döğüşün de sen giden alta
Boğazına takarım demirden halka

Sen de gönülünle gel hey, Kozanoğlu
Ben Kozanoğluyum okur yazarım
Anamdan dedemden serbest gezerim
Bir varırsam bin taneni ezerim
Berigel hasmını gör Necip paşa

Askerimi çekerim dağın ardına
Seni yakarım da ateş ördüne
Öldürür de arpa ekerim yurduna
Sen de gönülünle gel hey, Kozanoğlu

«FERMAN PADİŞAHIN, DAĞLAR BİZİMDİR» sözleriyle başlayan son isyan (1877) yılındadır. Bu isyanın en büyük rolünü Kozanoğlu Ahmet Bey oynamıştır. Şüphe ile İstanbul'a celbedilen, orada ikamete memur olunarak İstanbul'da kalan Ahmet Beyin bu sürgünlüğü canını pek sıkımtı. Yurdunu özleyen Ahmet Bey bir gün fırsat bulup Konyaya ve oradan da Kozana dönünce sürgünlüğünün intikamını maalessif - Ermeni ve Çerkeslerin teşvikiyle - almağa karar vermiş ve «Fırkayı İslâhiye» nin müdahalesi ile bu isyan yarıda kalmıştır. Kendisi ise Trablusgarba sürülerek meşrutiyete kadar 31 sene gurbette sürünmüştür. Bu isyanın nasıl başladığını, nasıl devam ettiğini ve sonucunu bizzat isyana iştirak eden Kadir bana anlatmış ben de bu vak'ayı gözüyle gören ağadan rivayet olarak yazmışım (4).

Cevdet paşa maruzatında bu son isyan hakkında şunları söylemektedir: «Kırım muharebesi esnasında her tarafta asakir-i muavinenin celp ve sevk olduğu sırada» acaba Kozanoğlu da muharebeye gönderilebilir mi? diye bah solunuyordu. İngiliz baş tercümanı olan (Pizani) Reşit paşaya gelip:

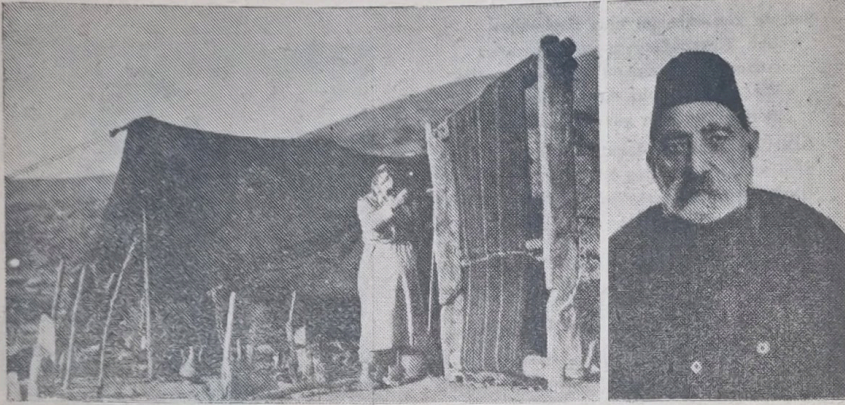
— Eğer teminat verirsiniz biz Kozanoğlunu muharebeye sevkederiz demiş (5). Reşit paşa bundan ürküp bir

Kozandağlarında bir Tahtacı gelini

müddet daha bu hal giderse oraya ecnebi eli girer ve Kozan'da bir hükümet mümtaze şeklini alır, başımıza belâ olur, şimdi sırası değil, lâkin eylülde Kozan'ı zaptırapta almamız» derdi. Kozanoğlu'nun bu son isyanının başlangıcı böyledir. Zaten Kozan merkezi olan Sis kasabası en büyük bir Ermeni patrikliği halinde idi. Bu müesseseye aynı zamanda binalarını kale içine yapmış

Solda: Kozandağlarında bir göçebe çadırı ile çul ıstarı; sağda: Kozan dağlarının 804 isyanını idare eden Kozanoğlu Ahmet Bey.

ve her ihtimale karşı eski Selçuk kalinesini de eli altında bulunduruyordu. Türk ruhunda büyüğüne karşı isyan veya herhangi bir kötü kalkınma an'anelerimiz haricindedir. Ancak bir takım siyasi entrikalar ve hain parmaklar Türklüğün bu âkidesini zaman, zaman bozmuş olduğu da gözlerden kurtulamaz.

Bunun en büyük günahını çekecek, gözleri İstanbul'dan ötesini görmiyen saltanat görüşleridir.

İşte Kozanoğullarına isyan gibi müthiş cürümleri ekleyen, onları tarihte lekelemeye çalışan bu yurddaşlarını tanımayan sultanlardır.

(KOZAN DAĞI GÜZELLERİN DAĞIDIR) Bunun en büyük şahidi, koyunda doğan ve gözleri güzelden ve güzellikten başka birşey görmiyen halk şairi Karacaoğlandır.

Karacaoğlan kaynayınca, çoşunca
Aşk dalgası, boylarından aşınca

Bir yiğit te gurbet ele düşünce
O yiğitün sevdiçeğin el alır.

Kozan dağı bir taraftan da Kahramanlar dağıdır. Bunun da örneği Kozanoğulları'nın özel şairleri Dadal oğlunun gür sesinde bulunur.

Dadaloğlu der de gördüm düşümde
Yiğit'e at verirler (15) yaşında
Alışkın piştovla dağlar başında
Azrailden de başkasına aman mı var.

Kozan dağı etrafında yaşayan halk, tamamen Türkmen Oğuz boyundandır. Asıl soyları Varsak, Avşar, Akkoyunlu, Tecirli, Cerit boylarından bölünmüş obacıklar halindedir. Bu obalar vaktiyle çadırlarda yaşarlarken şimdi evlere girmiş yerleşmiş ve her oba bir köy haline girmiştir. Çok güzel bir adam olan Kozanoğlu Ahmet bey otuz seneden fazla Trablusgarpta kaldıktan sonra ihtiyarlığında yurduna dönmüş, Fakat İstanbul'dan ayrılmıyarak orada ölmüştür. Sevgili dostum Cenap Muhiddin arkadaşımız diyor ki: (6) «Dem meşrutiyetten önce Trablusgarba

Milli Oyunlarımız:

- 2 -

Trabzon ve Rize Oyunları

Yazan: Kemal ÇİLİNGİROĞLU

Doğu Karadeniz Bölgesi, milli oyunlarımız bakımından, üç gruba ayrılır:

a - Trabzon - Rize

b - Çoruh Boyu

c - Hopa, Pazar, Hemsin.

gelen mabeyn başkâtibi Cevat beye karşı böyle konuşmuştu. «83 de toy idim. 93 de gafil avlandım. (Rumî seneleridir 1283 - 1293 demektir). Fakat şu menfa hayatım beni öyle ustalaştırdı ki bu sefer parmağı Kayseriden atacağım.» Görüyoruz ki insanları ihtiyarlatıncaya kadar bile olsa cezalar, bilhassa haksız cezalar, hiçbir vakit uslandırmıyor. Eğer meşrutiyetin hüsnüyeti ve Ahmet beyin ihtiyarlık tehditleriyle saltanatın hırpalanması gibi hâdiseler olmasaydı meşrutiyetten sonra Kozan dağları Allah esirgesin kan dağları olurdu. O gün isyan eden bu dağlar şimdi memleket ziraat kalkınması için mühim çalışma sahalarımızdan biri olmağa hazırlanmıştır (7).

(1) Sayfa 134 - 136 - 138 - 139 - 162 - 163.

(2) Tarih Encümeni Mecmuası, No: 10 (87) 1341, sahife: 279 maruzatı okuyunuz.

(3) Üç tane Necip paşa vardır. Bu Necip paşa hangi Necip'tir belli değil.

(4) Okuyunuz: Cenupta Türkmen oymakları cilt 4, sahife 24, (Son Kozanoğlu isyanı).

(5) Bu kuvvet Zeytin Ermenilerinin teminatıdır.

(6) C. Muhittin, Ahmet beyin kızkardeşinin oğludur.

(7) Halk bu dağa (Kuzan der) (gölgelik dağ) demektir.

Bu üç guruba dahil olan halk oyunlarımız, birbirlerinden çok farklı hususiyetler taşırlar. Öyle ki, oyunları seyrederken bu bölgelerin aynı coğrafi muhit içinde bulduklarını tahmin etmeye imkân bulunmaz. Biz bu yazımızda yalnız Trabzon - Rize oyunlarını tanıtmaya çalışacağız. Diğer iki gurubu gelecek yazımıza bırakacağız.

Bu bölgede milli kıyafet: Zipka, mintan, Başlık ve Çapuladan ibarettir.

Zipka: bacakları sıkıca saran, üst kısmı bol arkası koç kuyruğu gibi sarık bol kırmalı bir nevi pantolondur.

Mintan: kolsuz, önden birbiri üzerine binen bir nevi yelectir.

Başlık: bu bölgeye has bir serpuştur.

Çapula: yumuşak, yalınkat, burunları yukarı kıvrık bir nevi ayakkabıdır.

Oyunlar, umumiyetle kemençe diye maruf olan üç telli yaylı sazla oynanır.

Bu gurubda yedi oyun tesbit edebilmemiş bulunmaktayız: 1 - Sıgsara, 2 - Sallama, 3 - Tersayak, 4 - Millet, 5 - Piçak oyunu (Bıçak oyunu), 6 - Kız horonu, 7 - Timurağa.

Bu bölgede, gurub halinde oynanan oyunlara «Horon» denir. Horon kelimesi topluluk, yığın küme anlamlarına gelir.

Piçak oyunu hariç, diğerleri grup halinde oynanır. Oyuncular elele tutuşarak bir sıra teşkil edebildikleri gibi; diziyi iki baştan kapamak suretiyle bir

I Depmetura Oyunu (*)

Fehim ÇAYLI

Depmetura, çocuk oyunu olmakla beraber, İlgın'da daha ziyade delikanlı kız ve erkekler tarafından oynanan bir kahramanlık oyunudur. Oynayan kimselerin şahsî kuvvet ve kaabiliyetine, buluş, görüş, tehlikeyi zamanında hissediş, yerinde âni karar vererek çok çevik hareket etmesine müstenit bulunan bu oyun, oyuncuda mücadeleyi, müdafaa azmini, iz takibi ile hasmının bulunduğu yeri keşfetmeyi sağlar.

Depmetura oynıyacak şahıslar, eşvelâ iki eşit kısma ayrılarak, birer grup teşkil ederler. Her grup, ayrıca kendi içlerinden, mensup oldukları gruba her türlü taarruzdan masun kılabil-

daire şeklinde de oynıyabilirler. Horoncu miktarı fazla olunca diziler daire şeklini alır ve çok zaman iç içe bir kaç daire teşkil olunur. Kemeñçe ekseriya dairenin içinde yer alır.

Oyunlar Türkiyenin en seri ve en kıvrak oyunlarıdır. El parmaklarından ayak uçlarına kadar her uzuv oyuna iştirak eder. Zor ve girift figürleri vardır.

Piçak oyunu; iki kişi tarafından karşılıklı oynanır; oyuncuların ellerinde bıçak bulunur, hamasi bir ruh taşır.

Yaşlı kimseler, Millet ve Timurağa oyunlarının daha sonraları buralara geldiğini söylemektedirler. Timurağa Rize civarında oynanmaktadır. Kars ve Erzurum bölgelerinden gelmez. Fakat, daha seri bir tempo ile oynanmaktadır. Millet denen ve daha ziyade

lecek açığöz birisini başkan olarak seçerler. Bu seçilen başkanlara (E r b a ş) adı verilir. Erbaş hariç olmak üzere grupta kalan diğer oyunculara da (E r a t) denilir.

Erbaş olacak kimsede şu vasıflar aranır: Çeviklik, doğruluk, kendisine tâbi olanları müdafaa edebilecek kudret, açık gözlülük, kolay kolay aldanmamak ve fakat hasım grubu aldatabilecek kurnazlıkta olmak, mertlik ve cesaret.

Oyuna ebe olarak ortada yatacak tarafların seçilmesi ile başlanır. Bunun için de iki erbaştan birisi avuçlarından birisinin içine bir şey saklar; diğerini boş bırakır. Böylece diğer hasım erbaşına

Rize civarında oynanan oyunun mensahi hakkında bir bilgi sahibi değiliz.

Kız horonu, düğün gibi toplantılarda kız erkek karışık oynanır; Sallama temposunda bir oyundur. Kemeñçeye uyarak karşılıklı atışmaca türküsü de söylenir. Bu türküler bazan biraz da açıkça olur. Meselâ:

İndum derelerune
Pilmem nerelerune
Kaytan buyuklarumı
Surssem memelerune
***

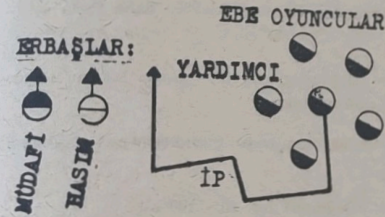
Hoy dereler dereler
Neler bilurum neler
Senun değil benumdur
Koynundaki memeler.

Kemal ÇILINGİROĞLU

NOT: Geçen yazımızdaki «Mabrama» kelimesi, «Mahrama», «Heşbilezik» kelimesi de «Hoşbilezik» olacaktır. Düzeltir, özür dileriz.

kapalı yumruklarını uzatır. O, saklanan şeyin hangi elde olduğunu bulabilirse, ebelikten kurtulup mütearrız taraf olur. Bulamadığı takdirde ebe kalır ve müdafaaada bulunur.

Oyunda iki gruptan müdafaa yapacak taraf, oyun alanının ortasında bir yere (Şekil: 1) de gösterildiği veçhile

Ş E K İ L : 1

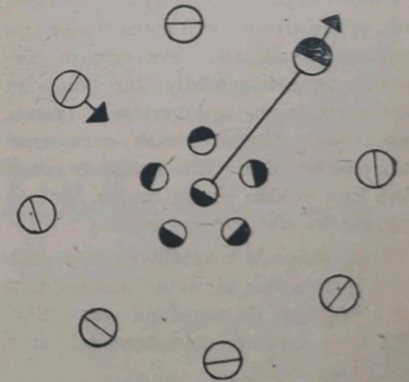
Müdafai erbaşının muhasımı arama da takip edeceği yolu gösterir ipin krokisi ve ebelerin oturuş durumu

topluca otururlar. Mütearrız olan grup ise saklanmaya gider. Bunlar saklanmaya giderlerken, mütearrız grubu ebe erbaşın gözlerini elleriyle kapatır ve saklandıkları yeri görmemesini temin eder.

(Şekil I) de gösterildiği veçhile müdafaaada bulunan tarafın yanında 5 - 6 metre uzunluğunda bir cisim bulunur. Taarruz edecek oyuncular saklandıktan sonra erbaşın gözleri açılır. Müdafai erbaşın ilk işi: yardımcı olarak ayırdığı şahsın ip izahatına bakmaktır. Zira oyuncular erbaşlarına muhasım tarafın saklandığı veya saklanmaları ihtimali bulunduğu yer hakkında hiç bir söz söyleyemezler; bu şiddetle yasaktır. İp işaretini iyice tetkik eden erbaş, hasımlarının ne tarafa doğru gittiklerini ve nasıl saklandıklarını, nereden gelmeleri

muhtemel bulunduğunu keşif ve tahmin eder. Zira müdafai erbaş erasını döğdürmemek için saklanan hasımlarını görmek ve onlardan evvel eratının başına gelmek için; mütearrız grup da görünmeden saklanmak, müdafai erbaşının tahmin ettiği zamandan ve yerden başka bir anda ve beklenmedik yerden çıkarak ebe tarafı döğmek için çalışır. Tıpkı bir muharebe taktiği ve tâbiyesine benzer.

İp izahatını alan erbaş, kafasında tasarladığı şekilde muhasım tarafı arayıp bulmaya çalışır. Bu arama esnasında muhasım grubu görürse, hemen en kısa yoldan avdet ederek grubunun başına gelir ve bir ucu yardımcının elinde bulunan ipi yakalayarak döğmek için gelen hasımlarını ebe bırakmak için efradını döğdürmeden ipin müsaadesi nisbetinde grubunun başında dolaşır. Bu dolaşma esnasında hasım taraf ebeleri döğmeye ve hasım erbaş da döğdürmeğe çalışır. Eğer bu sırada mütearrız gruptan birine el, ayak veya vücudu

Ş E K İ L : 2

Oyunda taarruz ve müdafaa

Safranboluda "Seğmenler"

TEŞKİLÂTI — KIYAFETLERİ — ÂDETLERİ — OYUNLARI VE MUSİKİLERİ

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

(Seğmen) oyunları, en eski Türk askerî teşkilâtı olan «Sökmen» teşkilâtı ile bir yakınlık göstermektedir. Âdetleri, canlı ve hareketli oyun ve musikileri ile daha eski zamanlardaki kuvvetini kaybetmekle beraber, halk arasında hâlâ yaşamakta olan Seğmenlik, içtimai meziyetler taşımaktadır. Arkadaşlık, kahramanlık, gözüpeklik, fedakârlık ve yardımcı gibi efe ruhunu temsil eden bu toplu oyunlar, aynı zamanda mükemmel sporculuktur. Bu vasıfları taşıyan memleket çocukları Seğmen teşkilâtına dâhil olurlar. Gösterişli ve yamuk, vücut yapısı kuvvetli, ahlâkı düzgün adam olmak, musiki ve oyunlara karşı istidatlı bulunmak Seğmenliğin başlıca şartlarıdır. Seğmenler birbirine kardeşçe bağlıdır.

du ile dokunabilirse ebelikten kurtulur. Oyun bu sefer öbürlerinin ebe olması ile tekrarlanır.

Müdafî erbaşı, hasım grubu ararken, erat, erbaşlarının oyun mahallinden çok uzaklaştığı takdirde veya erbaşın görmediği ve kestiremediği bir noktadan mütearrız grup çıkıverirse, (yandı, yandı) diye feryad ederek, erbaşlarını ikaz ederler. Bunu işiten müdafî erbaşı yine kısa yoldan grubu başına dönerek yukarıdaki gibi hareket eder.

Oyun sonunda mağlubiyet veya gali-biyet gruplardan birisinin diğerini daha fazla döğmesi ile meydana çıkar. Böylece fazla yumruk atan becerikli taraf, galip ilân edilir.

Fehim ÇAYLI

(*) Depme = Tekme.

Safranbolu'da «Seğmen» teşkilâtı şöyledir:

1 — Koca ağalar «Bunlara öncüler, gocuklu-lar da denir. En az 4 kişi ve daha fazla olurlar»

2 — Meyterler «davul - zurna takımı, ikişer veya dörder takım»

3 — (Seğmen başı) çubukçu veya değnekçi başı.

4 — (Seğmen) ler. 20 - 100 kişi.

5 — (Zenne) ler «Kadın kılıgına girmiş de-likanlılardır. Bunlara (Etekli) ler de denir. 10 - 20 kişi.

6 — (Sinici) ler 10 - 50 kişi. Başlarında ve koltuklarında baklava tepsileri taşırlar.

7 — (Kuburcu) veya (doldurucu) lar «Ala-yın yanlarında veya arkasında veya Seğmen-lerin yanbaşlarında bulunurlar...

Gocuklular = öncüler. Sırtlarına uzun etekli kürkler giyinmiş yaşlı Seğmenlerden dört veya beş kişi.

Seğmenbaşı — Başında poşu İplik dokumalı sırma işlemeli ve kenarları püsküllü sarık. Sırtında topuğuna kadar gocuk «Kürk manto, ayağında kenarları kaytanlı çuha şalvar ve kaloş kundura veya (çapula yemeni), belinde Acem şalı veya İbrişim kuşak, üstünde meşin-ten üzeri balık gözü ve sırma ile işlemeli ye-di kat silâhlık, arasında saldıрма veya teke bıçak denilen sapı kulaklı hançer ve yatağan. Sağ omuzunda ipek püsküllü maşlah bulunur. Elinde kiraz dalından yapılmış uzun ve uç u toprak lüleli çubuk. Belinin sağ tarafına asılı duran şaldan veya kadifeden yapılmış inci ve sırma işlemeli, saçaklı tütün kesesi. Birinci Seğmen — Aşağı yukarı aynı kılıktadır. Ayrıca ipek beyaz bürümcük gömlek üstüne kolları

arkada sallanan kırmızı veya gök mavisi sırma işlemeli çepken. Silâhlık arasında yarıya ka-dar kınından çekilmiş ve kabza ile kın arasına sırmalı çevre veya poşu asılmış eğri kılıç ve pala takılır. Sağ elinde altı patlar, yahut piştov taşır. Sol omuzu üstünde namlusundan tuttuğu ve horoz köprüsüne çevre takılı çak-maklı tüfenk.

Seğmenler — Aynı kıyafeti taşırlar.

Zenneler — Başlarına dallı ve oyalı yazma örter, yine dallı fistan ve şetari yekek giyerler, ayaklarında bol şalvar ve güllü kundura var-dır (Koro).

Siniciler — Bunlar da mahallî kıyafetlerle üzeri süslü tepsiler taşırlar.

Seğmenbaşı, Seğmenleri münâsip şekilde sı-raya koyar.

Kuburcular — Seğmenlerin boşalan silâhla-rını doldururlar.

Meyterler — Davul - zurna takımları, Seğ-menlerin, ahenkli yürüyüşlerini temin eder mahiyette bir oyun havası ile (Bu oyun ha-valarını ileride notaları ile vereceğiz) ön sı-rada yer alırlar. Seğmenlerin yürüyüşleri çalımlıdır. İki tarafa sallana sallana ve ayak parmakları üzerinde vücudu yaylandır yay-landıra Seğmenbaşının hareketlerine uyarak yürüyüşe geçerler. Seğmenbaşı bir köşe başına veya bir tümsek yere, dübek taşına gel-diği zaman kıvrak bir dönüş yaparak bir el silâh atar ve yürüyüşe devam eder, bütün Seğmenler aynı şekilde silâhlarını boşaltırlar. Seğmen alay bu şekilde oyunlar yaparak dü-ğün evine (Kız evine) varıp birer kahve içe-riler, güveyi ile kaynatanın giyeceği elbiseleri «Dur» alarak oğlan evine dönerler. Kız evi-ne Sini ve Dürü almağa gelen Seğmenlerden biri kız evinden güveğiye bir hâtura olmak ü-zere kimsenin haberi olmadan ve kimse gör-medem bir fincan alır ve güveğiye vererek bah-şış alır. Seğmenler oğlan evine gelince, baş Seğmen, kapının önünde bir dönüş yaparak bir silâh atar, güveyi aşağıya inip buyur et-tikten sonra, yukarı çıkarak kurulu sofralara otururlar. Seğmenbaşı bir kalburun içine top-rak doldurarak üstüne birkaç küçük fidan ve çiçek diker ve bu kalburu güveğiye verir ve bahşış alır. Sofra başında baş Seğmen ilk

yemek kabının üstüne kamasını bastırır, gü-veğiden bahşış gelmeyince yemeğe başlanmaz. Yemekten sonra Seğmenler oyunlarına baş-larlar (Bu oyunlara aid tafsilâtı da ileride ve-receğiz) ve nişan talimleri yaparlar.

Davul - Zurna takımlarının muzikal husu-siyet ve karakterleri bu halk teşkilâtına ayrı bir değer vermektedir. Seğmen musikilerini ve Türk düğünlerini incelerken bu değerler üze-rinde ehemmiyetle durmak icap etmektedir. Halk musikisinde çok seslilik dâvasının halli-ne yarıyacak olan bu tetkiklerimizi ve bu tet-kiklerin çeşitli örneklerini sırası gelince vere-ceğiz.

Safranbolu'da muhtelif vesilelerle «bilhassa düğünlerde» yapılan Seğmen oyunlarından meşhur oyunları da kaydedeyim.

49 yıl evvel bir Hristiyan kızının Müslüman olarak bir Türk delikanlısına varması şerefine yapılan düğünde 200 Seğmen oyun gösterileri yapılmıştır. Yine 45 yıl evvel bir Bektaşinin o-lu evlenirken dört takım Meyterle 180 kadar Seğmenin katıldığı oyunlar yapılmıştır.

Safranbolu'nun meşhur Seğmenlerinin adı hâlâ bu toplantılarda yaşatılmaktadır.

«Murtlunun Deli Emin, Deli Birader, Dost oğlu Muharrem, Kuruferik oğlu Ahmed, müte-kaid Nuri (ölmüşlerdir). Hâlâ sağ olanlar, Ba-labaş Mehmed, Topal İsmail, Dedeoğlu Mu-harrem, Gabaloğlu İbrahim, Malyiyici Meh-med, bizim de yetiştiklerimiz Seğmenlerdir.

Seğmenlik geçmişe aid millî gösterilerimiz-dendir. Bugün bu oyunları, âdetleri ve musiki-leri ile filme alarak tesbit etmek, eski bir Türk cemaatının terbiye, kültür ve ahlâkını da göstermesi bakımından son derece önem-lidir.

İTİZAR

Sayın üstad Vahit Lutfi Salcı'nın «Kaygısız Abdal hakkında etüdler» seri yazısının 3 üncüsünü gelecek sayımızda vereceğiz. Okuyucularımızdan özür dileriz.

Folklor Hakkında:

Folklor ve Musiki

MACAR MÜZİSYENİ POL ARMA'NIN FİKİRLERİ

Bela Bartok, bir müzisyen olmadan önce bir folklorcuydu. Dostu Kodaly ile birlikte köy köy yorulmadan nasıl dolaştığını ve üç binden fazla halk şarkısını nasıl topladığını çok iyi biliyoruz. Halk arasındaki her sese kulak verilmesini bize o öğretti. Halk şarkıcıları yerliler için dokunaklı ve heyecanlandırıcıdır. Turistler için ilgi çekicidir. Şarkılar, aşk şarkısı olsun, tarihî bir şeyi anlatsın, bir iş şarkısı olsun şirin alışılmış şekillerini hâvidir. Halk durmadan şarkı yaratır. Fazilet için suç için şarkı söyler. Kıralları alaya alır, kasaba, bakkala bağırır, çağırır, bir de bakarsınız ki zavallı bir köylüyü öğmektedir. Halk şarkıları bir milletin tarihini aydınlatır. Halk şarkıları bir milletin sıhhatinden haberler getirir.

Bir millet ızdırap çeker, işkencelere mâruz kalır, sonra kurtuluş anı gelir, halk hakikî çehresini kazanır ve folklorcular, o zamana kadar fena muame-

le gördükleri halde birdenbire şerefli insanlar olurlar. Folklor tarihin zaruri bir tamamlayıcısıdır. Maalesef şimdiye kadar ehemmiyetle ele alınmamıştır. Folkloru incelemek, halk kültürünün şayanı hayret şekilde muhafaza edilen kaynaklarına inmek demektir. Folklor, ferdi insanlığa bağlayan en güzel bir bağıdır. Folklor bir milletin âdetlerini dile getirir, hasatların sonunda hangi bayram yapılır? Cenaze ve düğün âdetleri nasıldır? Masal ve mânileri nasıl bir temele dayanır? Musik türküsü ve edebiyatı hangi duygunun tesiri altındadır? Her memleketin kendi öz oyunları hangileridir? Neşesi nedir, ızdırapı hangisidir? İçini nasıl döker? Ata sözlerindeki felsefesi hangisidir?

Bütün bu soruların cevabı halk şarkılarında bol bol vardır.

A. K.
Pol ARMA'dan

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kurustur.
Dergimizin sayfaları, folklor a ait her değerli yazıya — ismin meşhur olup olmadığı aranmaksızın — açıktır.

Basilmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

İdare yeri: Yeşildirek, Necip Ef. Sok. No: 24 — İstanbul

Basilıldığı yer: M. S I R A L A R Matbaası

T. C. ZİRAAT BANKASI

1949 ikramiye tutarını

300,000 liraya

Yükseltmiştir.

4 Çekilişin Her Birinde

25,000

10,000

5 000 liralık

İkramiyelerden başka 1000 lira ile 50 lira arasında 458 muhtelif ikramiye vardır. Şansınız yardım ederse istediğiniz yerde, istediğiniz EVL, ARSAYI, TARLAYI, EŞYAYI alabilirsiniz.

ÇEKİLİŞLER:

28 ŞUBAT — 30 MAYIS

31 AĞUSTOS — 30 ARALIK

İkramiyelerden faydalanmak için keşide yapılacak ayın üçüne kadar vadesiz tasarruf hesabında 100 lirası bulunmak ve bu miktarda çekiliş tarihine kadar devamlı şekilde muhafaza etmek kâfidir. Aynı müddet zarfında hesaplarında 100 liradan fazla bir bakiyeyi muhafaza edenler her 500 lira için ayrı bir kur'a numarası alırlar.

1950 yılının ikramiye plânında yayıldığı şehirlerin sayısına göre

ev ikramiyeleri

ve

Müşterisinin sayısına göre

para ikramiyeleri

ne gibi şanslar getirir?

Bunu inceliyen herkes
birikmiş parasını tercihan

ikramiyeli aile cüzdanı

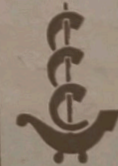
hesabına yatırır

(Broşür isteyiniz)

YAPI ve KREDİ BANKASI

1949
İSTANBUL SERGİSİ

1 EKİMDEN
31 EKİME
KADAR

TURAL

ÖKSÜRÜK

ve

BRONŞİTİ

KESER

1949 Yılıın Essiz Traş Bıçağı
ÜNİVERSAL Traş Bıçağını
kullananlar, onu bir daha terk
edemezler

ÜNİVERSAL.. ÜNİVERSAL..
ÜNİVERSAL

Halis İsveç çeliğinden
PLÂTİNE

